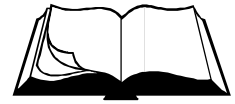

מרים הרים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 378 הל' "טל ומטר", ושאלות המצויות חשון תש"פ

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

לע"נ

הרה"ח נתן ב"ר משה עקשטיין ז"ל
נלב"ע י' באייר תשע"ט

הל' "מוריד הגשם" – "טל ומטר"

"משיב הרוח ומוריד הגשם"

ב"ממות הגשמים, אם טעה ואמר "מוריד הטל" אם עדיין לא הזכיר "הגשם" שבסיום הברכה, יאמר במקום שנוצר "משיב הרוח ומוריד הגשם" (ש"ע סי' קי"ד, סעי' ה', ו"ביאור הלכה" ד"ה אין, ופמ"ג שם). ואם נזכר לאחר שאמר "ונאמן אתה", יאמר "מוריד הגשם", ויחזור לומר "ונאמן אתה" וגו' (משנ"ב שם סי' ק"ט, דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה). ואם טעה וסיים מיד בלי לחזור, אין זה מעכב בדיעבד (שד"ן סמוך לחתימה מעין החתימה אין זה לעיכובא).

ואם סיים הברכה, אינו חוזר כיון שהזכיר "מוריד הטל" (ש"ע שם), ואפילו אם עומד לאחר שהזכיר "הגשם", לא יאמר "למדני חוקיך", מכיון שאין זה לעיכובא (משנ"ב שם סי' ק"ב). אם אמר רק "מוריד הגשם", ולא אמר "משיב הרוח" אינו חוזר (ש"ע שם סי' ג'). ואפילו אם לא סיים עדיין הברכה, אינו חוזר (משנ"ב שם סי' ק"ב).

וילייע למה ב"הזכרת גשמים" אומרים "גשם", ובברכת "ברך עלינו" כשמבקשים גשמים אומרים "מטר" (ועי' "חשק שלמה" ריש מס' תענית, ו"רבינו בחיי" פי עקב י"א מ"ז, ו"ערוך השולחן" סי' קי"ד סעיף ב').

"ותן טל ומטר לברכה"

בארץ ישראל מתחילים לשאול גשמים – "ותן טל ומטר לברכה" בליל ז' בחשון, ובחז"ל 60 יום אחר תקופת תשרי. ונוהגים להכריז "טל ומטר" קודם שמונה עשרה שבו מתחילים לשאול, ואם לא הכריזו אעפ"כ יאמרו (משנ"ב סי' קי"ז ס"ק ג'), וילייע מ"ש "ממוריד הגשם" שאם שכחו להכריז אין אומרים אותו וכמבואר בש"ע סי' קי"ד ב', ומשנ"ב שם).

שכח לומר בברכת "ברך עלינו" ונזכר קודם שגמר ברכת "שמע קולנו", יאמר בברכת "שמע קולנו", ואם סיים ברכת "שמע קולנו" יאמר שם קודם ברכת "רצה", ואם כבר התחיל ברכת "רצה", יחזור לברכת "ברך עלינו" (ש"ע סי' קי"ז ס"א).

נזכר באמצע "רצה" שלא אמר חזר לברכת "ברך עלינו" ושוב שכח וכבר אמר "ברוך אתה ד' ", ימשיך ויאמר שוב את כל הברכות עד "שמע קולנו" ושם יאמר "ותן טל ומטר" (ולא אמרינן שמאחר שכבר אמר את כל הברכות הללו בפעם הראשונה בלא שאמר "ותן טל ומטר", מה מוסיף בזה שאומר כך בפעם השנייה, כי מאחר שכבר חל עליו החיוב לחזור ל"ברך עלינו" ולומר משם הכל לפי הסדר, צריך לעשות כן). (הגר"ש אלישיב זצ"ל ובעל "שבט הלוי זצ"ל).

שכח לומר "ותן טל ומטר" וכבר סיים לומר את הפסוק "יהיו לרצון", אפילו שעדיין לא עקר את רגליו, נחשב שסיים את התפילה וחיבב לחזור לראש התפילה (ביאור הלכה סי"ס קי"ז, ודלא כשיטת "חיי אדם" דסבר שצריך עקירת רגליים ממש, ועי' ע"ע לוח א"י).

כל זמן שלא סיים את הפסוק "יהיו לרצון", נחשב שהוא באמצע כ"שמונה עשרה", ויכול לחזור ל"ברך עלינו" (שעה"צ סי' תכ"ב סק"ח).

מסופק אם אמר "ותן טל ומטר", תוך שלושים יום צריך לחזור (ש"ע סי' קי"ד ס"ח). אם ברור לו שהיה בדעתו להזכיר בתפילה כפי שצריך, ואחרי התפילה מסתפק – אם התעורר הספק מיד אחרי התפילה יש לחזור ולהתפלל, ואם לאחר זמן, תולים שאמר כפי שצריך, ואינו חוזר ומתפלל (משנ"ב סי' קי"ד ס"ק ל"ח, וסי' תכ"ב ס"ק י'), ואם זוכר שבתחילת אותה הברכה רצה לומר כמו שצריך מסתבר שלא טעה (הגר"ש"א אויערבך זצ"ל). ואם אמר תשעים פעם "ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן טל ומטר לברכה", חזקה שכבר רגיל בכך ואינו צריך לחזור (ש"ע סי' קי"ד, משנ"ב סק"מ).

תפילת "שמונה עשרה" של חזרת הש"ץ מצטרפת לש"ץ למנין תשעים (שערי תשובה שם סי' ט').

אמר "טל ומטר" לפני ז' בחשון

שאלה: ביום ו' בחשון התפלל מעריב, שחרית ומנחה והזכיר "טל

ומטר" (הקדים ביום אחד בטעות, ונזכר אחרי מנחה שהיום הוא רק ו' בחשון), מה עליו לעשות?
תשובה: אם שאל מטר בארץ ישראל אחרי סוכות קודם ז' בחשון יש סוברים שיוצאים בדיעבד, וכמו במדינות שצריכים גשם, שרק משום עולי רגלים לא מבקשים, משמע שבעצם הוא זמן גשם "תהלה לדוד" סי' ב', הגה"ת רע"א או"ח סי' קי"ז, הגר"ש"א אויערבך זצ"ל). ויש סוברים שגם בדיעבד לא יצא דלאחר שתקנו כן חז"ל אין זה זמן גשם ("החזון איש" בספר "דינים והנהגות" פרק ד' סעיף כ"ו, קובץ "מבית לוי" ח' י"ז בשם בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

ולכן למעשה יתפלל פעמיים שמו"ע על תנאי, ויתנה על הראשון שהוא לחובת מנחה או לנדבה, ובשני תנה שיהיה לתשלומים של שחרית או לנדבה, אבל את תפילת ערבית כבר א"א לתקן במנחה.

מנין בני חו"ל בארץ ישראל לענין "טל ומטר"

שאלה: קבוצה של בני חו"ל הגיעו לארץ ישראל ליומיים (ועדיין לא התחילו לומר "טל ומטר" בחו"ל), ועשו מנין לעצמם, באיזה נוסח יאמרו את חזרת הש"ץ?

תשובה: מכיון שהם עדיין לא אומרים "טל ומטר", א"כ גם בחזרת הש"ץ יאמרו רק "ותן ברכה", ואין לומר "טל ומטר" ב"שמע קולנו" היות שאותו ציבור אינם חייבים כלל באמירת "טל ומטר" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

"טל ומטר" בברכה אחרת

שאלה: שכח לומר "טל ומטר", וכשהגיע לברכת "על הצדיקים" נזכר ואמר שם "טל ומטר" וסיים תפילתו, האם יצא יד"ח?

תשובה: חז"ל תקנו לומר "טל ומטר" בברכת "ברך עלינו" או בברכת "שמע קולנו", ואם אמרו שלא במקומו אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל (הגר"ח קרליץ שליט"א).

חזר בטעות ל"ברך עלינו"

שאלה: שכח "טל ומטר" ונזכר בברכת "ולירושלים עירך", וטעה וחזר ל"ברך עלינו", ולאחר כמה ברכות נזכר שיכול היה להמשיך ולאמרו בברכת "שמע קולנו", מה עליו לעשות?

תשובה: יפסיק במקום שעומד ויחזור לברכת "ולירושלים עירך" ויזכיר "טל ומטר" ב"ישמע תפילה" (הגר"ח קניבסקי שליט"א, מובא בספר "אשי ישראל" פרק כ"ג סי' קע"ז, וכעין זה משמע ב"שערי תשובה" סי' קי"ד ס"ק ט' בשם ספר "מכתם לדוד").

שאלה: ומה הדין אם חזר ל"ברך עלינו", סיים את התפילה, האם יצא יד"ח?

תשובה: מסתבר שיצא בזה יד"ח ולא אמרינן כיון שלא היה צריך לחזור ממילא הוי ברכת "ברך עלינו" בפעם השנייה מיותרת, וכאילו הזכיר "טל ומטר" שלא במקומו, אלא עכשיו שחזר ל"ברך עלינו" ותיקנו בודאי יצא בזה (הגר"ח קרליץ שליט"א).

ש"ץ ששכח לומר "טל ומטר" בתפילת לחש

שאלה: שליח ציבור שנזכר לאחר שסיים תפילת חזרת הש"ץ כי שכח לומר "טל ומטר" בתפילת לחש. האם יצא יד"ח ע"י חזרת הש"ץ?

תשובה: ש"ץ ששכח בתפילת לחש בדבר שמחמתו צריך לחזור אינו חוזר, וסומך עצמו על חזרת הש"ץ (עי' ש"ע סי' קכ"ו סעיף ד', ומשנ"ב סק"יז), ואפילו לא ידע קודם חזרת הש"ץ מהטעות (הגר"ח קרליץ שליט"א, ודלא כספר "אשי ישראל" פרק כ"ד סי' קע"ט), ואם היה כן במעריב יחזור ויתפלל בסיום כל התפילה.

שאלות המצויות

שכח "יעלה ויבא" בר"ח, וחזר בלי לומר "רצה"

שאלה: בראש חודש אמצע ברכת "שים שלום" נזכר שכח לומר "יעלה ויבא" (שחרית או מנחה), ומיד חזר ואמר "יעלה ויבא", ואח"כ "ותחזינה עינינו", ולא אמר את ברכת "רצה", מה הדין?
תשובה: חסר עיקר נוסח הברכה של ברכת "רצה", ולא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולהתפלל שמו"ע (הגר"ש"א אויערבך זצ"ל "הליכות שלמה" הלי תפילה פי ט"ו סעיף ה').

תשובה: כל זמן שלא גמר הלל, נחשב באמצע המצוה, וכתב ה"ברכי יוסף" (סי' תרפ"ג ס"ק א'), וה"כף החיים" (שם ס"ק ג'), לענין הלל בחנוכה שיברך במקום שזכר, ע"י שם, דכל זמן שלא גמר נחשב עובר לעשייתו, ויכול עדיין לברך. אם נזכר שלא בירך לאחר שגמר את ההלל, אינו צריך לחזור ולומר הלל, שהרי ברכות אינן מעכבות ("מאמר מרדכי" סי' תפ"ח ס"ק ב').

התענה בראש חודש שחל בשבת

שאלה: כתוב בשו"ע (סי' תי"ח ס"ה) מי שהתענה בראש חודש או בחנוכה או בפורים תענית חלום, צריך להתענות תענית אחרת לכפר על התענית. מעשה באחד שהתענה תענית חלום בראש חודש שחל בשבת, האם צריך להתענות שני ימים לאחר השבת כיון שהתענה בשתי קדושות (גם עבור איסור שבת וגם עבור איסור ר"ח), או שדי לו בתענית של יום אחד?

תשובה: יש סוברים שאפילו אם צם רק שבת אחת בכל זאת חייב לצום ב' ימים, וראייה ממשנה (כריתות נ"ב), יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד, ורבי מאיר אומר שאם היה שבת והוציא חייב, ומבואר בגמרא שאם איסור הוצאה גם ביוה"כ, חייב בזה עוד שתי חטאות, ע"י שם, הרי מוכח שהעושה מעשה חילול אחד בשבת שחל ביוה"כ חייב שתי חטאות, אף כאן שהתענה תענית אחת בשתי קדושות הבאים בבית אחת, צריך שתי כפרות שהם שתי תעניות, וזו ראייה שאין עליה תשובה (שו"ת "רב פעלים" ח"א או"ח סי' כ"ט).

ושאר האחרונים חולקים וסוברים בפשיטות שחייב להתענות רק יום אחד (פמ"ג סי' רפ"ח, מ"ז ס"ק ג', פר"ח, חיד"א, ביה"ל סי' רפ"ח ס"ד ד"ה ביום).

סלט חריף וקרוש או קפוא העומד על צלחת בשרית

שאלה: סלט מלוח מאוד וקרוש עמד כמה שעות בכלי בשרי בן יומיו, האם נעשה הסלט בשרי?
תשובה:

א. הלל הוא שאם דבר יבש כבוש עשרים וארבע שעות בתוך דבר נוזלי אמרינן כבוש כמבושל, אבל אם יש נוזל בתוך כלי איסור לאחר מעלי"ע כבר נפגמה הבליעה של הכלי, ולא שייך לאסור (משנ"ב סי' תמ"ז ס"ק ל"ט).

ב. אם הוא דבר חריף, אזי אפילו בזמן מועט (כדי שיתן על האור ויתחיל להתריח) יש לו דין כבוש על ידי זה, ונבלעה הבליעה מדופני הכלי, ועדיין לא נפגמה כיון שהוא תוך מעלי"ע (משנ"ב שם ס"ק מ"ה).

ג. י"א ששיעור זמן מועט הוא שמונה עשר דקות ("תפארת ישראל", תרומות יכין פרק י' אות מ"ב, ופסחים פרק ב' יכין אות מ"ד). ויש אומרים מכיון שאין אנו בקיאים בשיעור זה לכן נהגו לאסור מיד (ספר "ויכוח מים חיים" לאחי המהר"ל מפראג, כלל ו' דין ט'), וע"ע "דרכי תשובה" יו"ד סי' ק"ה ס"ק מ"ב). ולפי"ז סלט מלוח המונח כמה שעות לכאורה נעשה בשרי ואסור לאוכלו עם חלב.

ד. אולם כל זה בדבר נוזלי העומד ליד אוכל גוש או ע"ג כלי, אבל דבר שהוא קרוש, כגון שומן שהוקרש, לא אמרינן בזה כבוש כמבושל (שעה"צ סי' תמ"ז ס"ק י"ז בשם הפמ"ג, ו"שולחן שלמה"), וכמו כן לענין אתרוג שהונח מעלי"ע בדבש קרוש אין דינו ככבוש (שעה"צ סי' תרמ"ח ס"ק ס"א, וע"ע פמ"ג יו"ד סי' ס"ט ש"ד ס"ק סי' ו' סי' ק"ה מ"ז ס"ק א').

איסור ייחוד בכדור פורח

שאלה: באחרונה יש אטרקציה, כ-15 אנשים עולים למעלה בכדור פורח, האם יש שם איסור ייחוד?
תשובה: היות שהוא גבוה מאוד, אפילו שרואים את ראשי האנשים נמצאים שם, עדיין אין זה מספיק, ולכן אפילו יש שם 15 בנות עם נהג אחד שהוא איש, יש בזה משום איסור ייחוד.

ילד קטן שהזיק

שאלה: אחד השכנים השאיר קופסה יקרה בחדר המדרגות, ואחד מילדי השכנים שירד במדרגות הפיל את הקופסה, האם הוריו חייבים לשלם עבור הנזק?

תשובה: איתא במשנ"ב (או"ח סו"ס שמי"ג), קטן שגנב או שהזיק וכו' אין צריך לשלם אם אין הגניבה בעין, וכל זה מדינא, אבל לפנים משורת הדין בין שחבל בו בגופו או שהזיק לו בממונו צריך לשלם לו (ע"י שעה"צ ס"ק י"ח שאפילו ההזיק היה בגרמי בעלמא, צריך לשלם, ע"י שם).

וכל זה אם הגיע לגיל חינוך, ועכ"פ הוא בר הבנה. אבל פחות מכך, אף מדיני שמים ולפנים משורת הדין אין צריך להשתדל בתשובה בגדלות (שו"ת "בית יעקב" סי' ג', וע"י בזה בשו"ת "להורות נתן" ח"ו סי' ק"ב).

בכל אופן אביו אינו מחויב בכלום, גם לא לפנים משורת הדין, ואין עליו תלונה, ואינו צריך לשלם נזיקין וגניבות של בנו ובתו הקטנים, אא"כ פשע האב שנתן ביד בנו חפץ אשר דרך הקטן לשברו או העמידו במקום שיבריא שזיקו, ולא שמר עליו ("פתחי חושן" נזיקין פרק ה' הערה פי"ז בשם פוסקים, וע"ע ספר "פסקי תשובות" סי' שמי"ג אות י"ד).

התפלל בחדר או בבית הכנסת

שאלה: מי שנמצא בבית חולים ויש תפילות בבית הכנסת שם, אלא שאינו מסוגל לרדת לשם בזמני התפילה. האם עדיף להתפלל בחדר ולכוון לשעה שמתפללים בבית הכנסת, או לרדת לבית הכנסת בזמן אחר ולהתפלל ביחידות?
תשובה:

א. מי שאנוס ואינו יכול ללכת לבית כנסת יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים (שו"ע סי' צ' סעיף ט'), והיינו דוקא ציבור שבאותו העיר, שהרי כל זמן יש איזה ציבור שמתפללים בעולם ("מרומי שדה" ברכות ז'. ד"ה ולימא, ו"קהילות יעקב" מס' ע"ז סי' א').

ב. מי שצריך להתפלל ביחידות, יתפלל ביחידות בבית הכנסת ולא בבית (שו"ע שם).

ג. תפילה בציבור בביתו עדיף מתפילה בבית הכנסת ביחידות (משנ"ב ס"ק כ"ח).

ד. וה"ה להתפלל בביתו ביחידות בשעה שהציבור מתפללים בבית הכנסת עדיף מלהתפלל בבית הכנסת בשעה שאין הציבור מתפלל (הגר"ש אלישיב זצ"ל, מובא בשו"ת "אבני ישפה" עמ' ע"ה).

ולפי"ז בנד"ד כאשר נמצא בבית חולים עדיף שיתפלל בחדרו בשעה שהציבור מתפללים, ולא לרדת ולהתפלל בבית הכנסת ביחידות.

צירוף מנין ב"מושב זקנים"

שאלה: המתפלל ב"מושב זקנים", ולמנין מצטרפים זקנים שלפעמים שוכחים היכן נמצאים, האם אפשר לצרפם למנין?

תשובה: אם בשעה שמזכירים להם איזה יום היום הם מקבלים את זה, הרי הם כפקחים, אבל אם אפילו בשעה שמזכירים להם הם ממשיכים לחיות בדמיונם, דינם כשוטים (הגר"נ קרליץ שליט"א, "חוט שני" ה' תפילה עמ' קפ"ו).

יצאה בשעה שגוללים את הסי"ת למקומו הנכון

שאלה: התפלל מנחה בשבת, והיה חסר אחד ונשאר והצטרף כעשירי, בשעה שהוציאו את הסי"ת התברר שהיה פתוח למקום לא נכון והתחילו לגלול למקום הנכון, בינתיים נכנס עשירי לצורך תפילה, האם מותר לצאת, או שזה נחשב ל"עוובי ד' יכלו"?

תשובה: איתא בשו"ע (או"ח סי' קמ"ו א'), אסור לצאת ולהניח סי"ת כשהוא פתוח (ואפילו יש עשרה בלעדיו, והוא כבר שמע קריאת התורה, משנ"ב ס"ק א'), אבל בין גברא לגברא מותר (אם יש עשרה בלעדיו, משנ"ב ס"ק ב'). וע"י "דעת תורה" (שם) בשם תוספות ישנים (יומא ע'). דבשעה שגולל מפרשה לפרשה, כגון מפרשת אחרי מות לפרשת "אך בעשיר", יכול לצאת, ע"י שם.

ולפי"ז ק"ו בזה שעוד לא התחילו לקרוא, כיון שלא מצאו מקומו מותר לצאת.

ויש להוסיף שאפילו באופן שמותר, אין לצאת רק כשיש צורך גדול (משנ"ב בשם מג"א), ולכן גם בנד"ד רק אם יש צורך גדול יכול לצאת.

טבילת עצמו או טבילת כלי

שאלה: הולך למקוה בערב שבת לטבול עצמו, ויש לו גם כלי לטבילה, מה יעשה קודם?

תשובה: טבילת כלי היא דאורייתא, ויש לטבולו קודם שטובל בעצמו (הגר"ח קניבסקי שליט"א), ויש להוסיף שאפילו אם טובל כלי זכוכית שהוא רק דרבנן, מכיון שמברכים עליו יש לו מעלה יותר.

נשפך היין באמצע הבדלה

שאלה: לאחר ברכת הגפן על כוס הבדלה נשפך הכוס, והיה צריך להביא יין אחר מבקבוק שמונה במקום אחר, האם צריך לחזור ולברך ברכת הגפן?

תשובה: כיון שבשעה שברך על היין בכוס בוודאי לא היתה דעתו לשתות יין המונח במקום אחר, א"כ צריך לברך ברכת היין פעם נוספת, אולם אם נשאר כמה טיפות יין בכוס הראשון, שעליהם לא צריך לברך, כיון שהביא יין אחר ועדיין היין הראשון קיים, אינו צריך לחזור ולברך (כמבואר בשו"ע סי' ר"ו ה', ומשנ"ב ס"ק כ"ב"א).

טלטול צינור של המזגן בשבת

שאלה: האם מותר בשבת להזיז צינור של מזגן שדרכו מטפטפים מים, אם זה מפריע ללכת וכדומה?

תשובה: צינור המזגן, אף שאינו אוסף בתוכו מים ולא מחזיק במים דרך קביעות, בכל זאת כיון שמיועד להעביר מים מהמזגן החוצה, ומים אלו הם מוקצה משום 'נולד', נמצא שתפקידו של הצינור הוא לשמש לדבר מוקצה ואפילו שאין עליו דין 'בסיס', כיון שלא עומד עליו בקביעות, אבל יש לו דין כלי שמלאכתו לאיסור, ולצורך גופו ומקומו מותר להזיזו.

שכח לברך על ההלל

שאלה: התפלל במנין של בני ספרד שלא מברכים על הלל בר"ח (ע"י שו"ע סי' תכ"ב סעיף ב'), ונזכר באמצע ההלל שלא בירך, מה לעשות?